

Індекс білорусько- українських відносин

Звіт про
дослідження

2026

Індекс білорусько-українських відносин

Звіт про
дослідження

2026

Зміст

Вступ.....	5	4. Відносини у сфері культури та освіти.....	22
Методологія.....	7	4.1 Загальний стан культурних і освітніх зв'язків.....	22
1. Політичні відносини		4.2 Приклади актуальної взаємодії у галузі культури та освіти.....	23
1.1 Офіційні політичні відносини.....	10	5. Відносини між суспільствами.....	25
1.2 Взаємодія України з демократичними силами Білорусі.....	12	5.1 Загальний стан відносин між суспільствами.....	25
1.3 Перспективи та фактори, які впливають на динаміку політичних відносин.....	13	5.2 Образ іншої країни в медіапросторі, пропаганда та мова ворожнечі.....	26
2. Економічні відносини.....	15	5.3 Контакти між людьми та прикордонна взаємодія.....	27
2.1 Загальний характер економічних зв'язків і динаміка торгівлі.....	15	6. Загальне значення Індексу.....	28
2.2 Сектори прихованої або «сірої» взаємодії.....	16	7. Перспективи розвитку відносин.....	30
2.3 Інвестиційні та інфраструктурні зв'язки.....	16	Додаток. Довідкові дані за окремими параметрами.....	32
2.4 Можливості ведення бізнесу громадянами двох країн.....	17	Організатори та автори дослідження.....	34
3. Відносини у сфері безпеки.....	18		
3.1 Загальний характер відносин у сфері безпеки та оцінка військової напруженості.....	18		
3.2 Контакти між силовими структурами та спецслужбами.....	19		
3.3 Відносини з білоруським добровольчим рухом і проблеми взаємодії.....	20		

Вступ

Індекс білорусько-українських відносин виходить утретє. Його задум досить простий: рік за роком він вимірює те, що звичайними способами не завжди вдається схопити. Товарообіг між Білоруссю та Україною опустився до величин, які в мирний час округляли б до нуля. Посольство Білорусі в Києві стоїть закритим, українське в Мінську зайняте майже виключно консульською роботою. Уряди не розмовляють, взаємодії парламентів не існує, керівники держав обмінюються репліками через пресу. Якщо судити за стандартними індикаторами, описувати немає чого.

Але відносини нікуди не зникли. Вони перемістилися — з офіційних каналів у закриті, з міждержавної площини — у площину громадянського суспільства й особистих контактів, а частину з них Київ вибудовує вже не з офіційним Мінськом, а з білоруськими демократичними силами. Наше завдання — схопити цей рух і показати його в динаміці: не стільки відповісти, добрі відносини чи погані, скільки зафіксувати, у який бік вони рухаються і з якою швидкістю, що сьогодні є їхньою сутністю.

Тому ми від самого початку вимірюємо не двосторонні зв'язки у звичному сенсі, а взаємовідносини у трикутнику: Україна — офіційний Мінськ — білоруські демократичні сили. Ми розкладаємо те, що відбувається, на п'ять напрямів: політика, економіка, безпека, культура й освіта, відносини між суспільствами — і всередині кожного напрямку просимо експертів з обох країн оцінити актуальний

стан відносин та їхню динаміку за п'ятьма конкретними параметрами. Така рамка дозволяє утримувати разом речі, які інакше розсипаються на окремі сюжети: зарослу травною будівлю посольства — і випробуваний канал обміну військовополоненими, обнулений експорт — і книгу білоруського автора, вперше за п'ять років перекладену в Україні.

Порівняння з попереднім випуском Індексу показує період, який на перший погляд виглядає нерухомим. Загальне значення Індексу, як і у 2025 році, залишилося на мінімальному рівні відносин — 1,0 із загальним трендом експертних оцінок, які показують незначне погіршення (-0,08). Економічні відносини залишилися на одиниці, відносини у сфері безпеки – також. Відносини між суспільствами утрималися на двійці.

Однак під поверхнею цієї загальної стагнації відбуваються суперечливі зміни. Політичні відносини вперше за весь час спостережень зросли з 1,0 до 2,0. І підняв їх параметр взаємодії України з білоруськими демократичними силами. Це єдиний політичний показник, що зріс із 2,0 до 3,0 балів, показавши також і найсильніший зсув оптимізму експертів за три випуски (+0,76). Усе інше в цій групі, навпаки, знизилося: офіційні відносини між Києвом і Мінськом за того самого значення 1,0 показали помітний негативний спад в експертних оцінках динаміки змін (-0,31).

Другий рух менш помітний, але не менш важливий. Відносини у сфері культури й освіти опустилися з 2,0 до 1,0 — єдина група, яка втратила цілий бал. Рік тому ми фіксували тут обережне покращення і сподівалися, що горизонтальні зв'язки будуть тим каналом, який переживе замороження офіційних відносин. Цього, на жаль, не сталося.

Якщо звести все разом, то постане така картина: із 25 параметрів помітно вгору змістилися лише 5 параметрів, що стосуються відносин Києва з демократичними силами та білоруським добровольчим рухом. Усі решта або стоять на місці, або знижуються. Цьогорічний індекс — не про покращення і не про погіршення, а про перерозподіл: те небагато, що в білорусько-українських відносинах ще здатне зростати, зростає тепер в одному напрямі.

В останній частині ми наводимо експертні прогнози щодо можливих перспектив розвитку відносин між країнами. Але Індекс не є прогнозом, і ми не рекомендуємо так його читати. Чим закінчиться нинішня фаза, залежить від обставин, що лежать далеко за межами двосторонніх відносин: від перебігу і способу завершення російсько-української війни, від переговорів Вашингтона з Мінськом, від того, наскільки Олександр Лукашенко залежний від Кремля, і від внутрішньої політики в самій Україні. Ми пропонуємо інше — можливість побачити, у якому стані сторони підійдуть до моменту, коли ці обставини зміняться.

Методологія

Об'єктом вимірювання Індексу білорусько-українських відносин є стан міждержавних відносин між Україною та Білоруссю. Індекс оцінює актуальний стан відносин у трикутнику «Київ — Мінськ — білоруські демократичні сили», а також динаміку їхніх позитивних або негативних змін.

Уся сукупність взаємних відносин між двома країнами поділяється на 5 основних тематичних напрямів: політичні відносини, економічні відносини, відносини у сфері безпеки, відносини у галузі культури й освіти, відносини між суспільствами. Кожен із тематичних напрямів відносин складається з п'яти параметрів, які підлягають експертному оцінюванню:

1. Політичні відносини:

- Відносини між главами держав, урядами та парламентами
- Відносини між офіційними державними інституціями України та демократичними силами Білорусі
- Характер офіційних дипломатичних відносин
- Поточний стан договірно-правової бази між державами
- Існування механізмів синхронізації та за-позичення норм законодавства

2. Економічні відносини:

- Стан взаємної торгівлі між країнами (характеристика експорту, імпорту, торговельного балансу)
- Стан взаємних інвестицій. Наявність спільних інвестиційних проєктів на рівні держави або приватного бізнесу
- Наявність спільних інфраструктурних проєктів у галузі транспорту, зв'язку, енергетики, екології, розвитку транскордонного

співробітництва, включно з багатосторонніми проєктами

- Можливість ведення бізнесу громадянами України в Білорусі, і навпаки
- Стан договірно-правової бази у сфері економічних відносин (угоди про вільну торгівлю, угоди про запобігання подвійному оподаткуванню, угоди про пенсійне забезпечення тощо)

3. Відносини у сфері безпеки:

- Відносини між оборонними та силовими міністерствами й відомствами України та Білорусі (Міністерство оборони, Генеральна прокуратура, Міністерство внутрішніх справ, служби внутрішньої безпеки, служби зовнішньої розвідки)
- Наявність військової конфронтації або проведення спільних військових навчань, наявність практики двосторонніх інспекцій військової активності України та Республіки Білорусь відповідно
- Реалізація спільних проєктів в оборонно-промисловому комплексі
- Тенденції розвитку договірної бази та практики відносин у сфері безпеки (боротьби з міжнародною злочинністю, нелегальною міграцією, екстрадиції злочинців з Білорусі в Україну і навпаки, нерозповсюдження ядерної зброї, військово-стратегічного співробітництва, спільних концепцій безпеки, узгодження положень законодавства обох країн щодо воєнних злочинів, транскордонного співробітництва чи співробітництва у прикордонних районах)
- Контакти між оборонними та силовими міністерствами й відомствами України та структурами білоруських демократичних сил (білоруських добровольців в Україні, Вурол/Belpol, кіберпартизанів та інших)

4. Відносини у галузі культури й освіти:

- Загальна представленість білоруської культури в Україні й навпаки. Наявність культурних обмінів, гастрольна діяльність, взаємодія культурних державних і громадських організацій
- Активність у сфері перекладів літератури білоруською/українською мовами
- Вивчення історії, культури й політики Білорусі, а також білоруської мови в українських університетах, і відповідно історії, культури й політики України, а також української мови в білоруських університетах
- Взаємне визнання дипломів про освіту всіх рівнів
- Освіта білоруських студентів в Україні і навпаки

5. Адносини паміж громадами:

- Стан міжособистісних контактів. Наявність візового режиму, наземного та авіасполучення, транскордонні переміщення населення
- Відносини українського та білоруського народів у дзеркалі соціології
- Характеристика взаємодії в інформаційній сфері (практика купівлі телепрограм, телевізійне мовлення білоруських та українських каналів на території сусідньої держави, функціонування сторінок інформаційних агентств БЕЛТА та «Укрінформ» українською та білоруською мовами відповідно, українська аудиторія білоруських каналів мовлення і навпаки)
- Наявність «мови ворожнечі» у медіа Білорусі та України
- Узгоджена політика національної та історичної пам'яті

У тих групах відносин, де це видається можливим, Індекс також приділяє окрему увагу оцінюванню відносин не лише між офіційними Києвом і Мінськом, а й між Києвом та білоруськими демократичними силами.

Оцінювання стану відносин здійснюється на основі комбінування методів експертного анкетного опитування, серії напівструктурованих інтерв'ю, а також збору фактичної та статистичної інформації про стан відносин.

Експертне анкетне опитування проводиться серед трьох груп респондентів:

- Представників експертної та академічної спільноти (група «експерти»);
- Представників політичних структур, офіційних державних структур, тематичних організацій громадянського суспільства. Сюди можуть входити чинні або колишні політики та чиновники, громадські діячі (група «політики та громадянське суспільство»);
- Представників медіаспільноти, редакторів чи журналістів (група «медіа»).

Кожна група респондентів включає респондентів і з Білорусі, і з України, загалом у заповненні анкетного опитування взяв участь 31 респондент.

В анкеті респондентам-експертам пропонується відповісти на 30 тематичних питань про співробітництво, які охоплюють як міждержавний рівень, так і питання практичного інтересу для громадян обох країн. Респонденти анкетного опитування оцінюють рівень відносин за кожним із параметрів за шкалою від 1 (найнижчий рівень відносин) до 5 (найвищий рівень відносин).

Для оцінювання динаміки розвитку відносин респонденти анкетного опитування також оцінюють, наскільки змінився стан відносин за кожним із параметрів (покращився, погіршився, залишився незмінним). Кількісна оцінка динаміки змін обчислюється як різниця між негативними та позитивними оцінками, поділена на загальну кількість експертних оцінок. Це, таким чином, фіксує «температуру» експертної думки. Оцінки динаміки від 0 до 0,30 фіксують незначні зміни, від 0,31 до 0,50 — помітні зміни, від 0,50 і вище — значні зміни.

Для визначення загального кількісного значення Індeksu виводиться медіанне значення за всіма оцінками (значення Індeksu), а та-

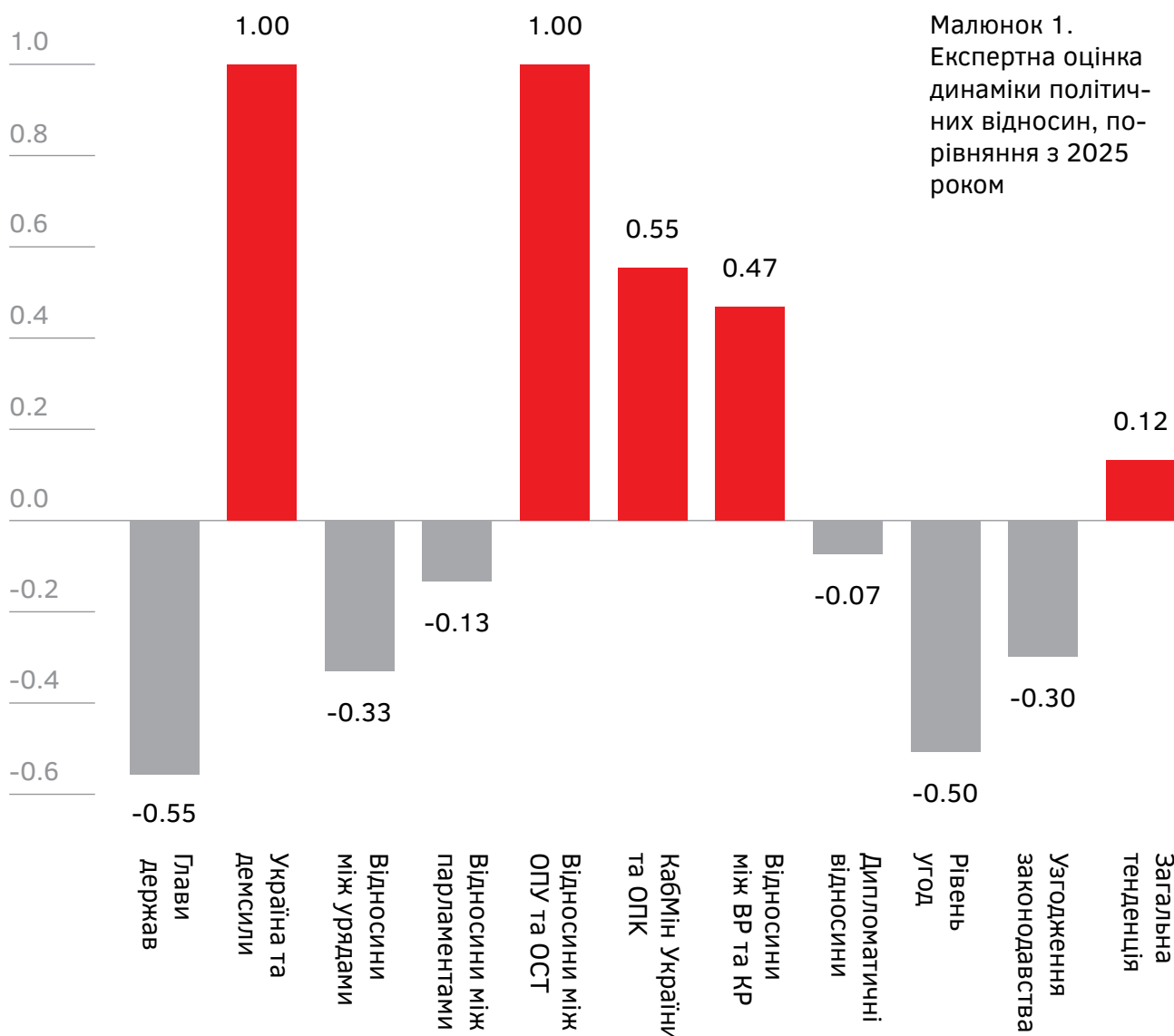
кож медіанне значення за кожною з 5 тематичних груп (значення за групою відносин). Під час розрахунку Індексу, для виключення крайніх оцінок, застосовується winsorization: усі значення нижче 5-го перцентилля замінюються на значення 5-го перцентилля, усі значення вище 95-го перцентилля — на значення 95-го перцентилля.

На додаток до анкетного опитування для отримання поглиблених характеристик стану відносин проводяться напівструктуровані експертні інтерв'ю. Напівструктуровані інтерв'ю проводяться з досвідченими українськими та білоруськими експертами або практичними діячами, зайнятими в одній із тематичних груп відносин. У цій ітерації Індексу було проведено 11 напівструктурованих інтерв'ю.

1. Політичні відносини

Значення
Індексу: 2

Експертна оцінка
динаміки: не-
значне поліпшення

1.1 Офіційні політичні відносини.

Значення Індексу: 1.

Динаміка: помітне погіршення (-0,31)

Експертні оцінки сходяться в тому, що білорусько-українські політичні відносини перебувають на дуже низькому, фактично мінімальному рівні. Після початку повномасштабної російської агресії та використання території Білорусі для військових дій проти України відносини перейшли зі стану складних, але загалом прагматичних і досить інтенсивних, у режим фактичної конфронтації та заморозки. Декілька експертів характеризують їх як

такі, «що наближаються до нуля», «критично низькі» або що перебувають на межі подальшої ескалації. При цьому повного припинення комунікації не відбулося: зберігаються окремі технічні, консульські, гуманітарні та, за оцінками експертів, неформальні контакти між державними структурами.

Головним фактором, що визначає стан відносин, залишається участь Білорусі в російській війні проти України. Визначальним є сприйняття Білорусі українською стороною як країни, територія, інфраструктура та ресурси якої можуть використовуватися Росією для війни. Зокрема, експерти вказують на продовження

поставок білоруської продукції та компонентів для російського військово-промислового комплексу, а також на загрози, пов'язані з розміщенням російської військової інфраструктури в Білорусі. Таким чином, двосторонні відносини фактично підпорядковані ширшій логіці російсько-української війни.

У 2026 році додатковим фактором погіршення відносин стала ситуація з ретрансляторами мобільного зв'язку, які використовувалися для сприяння російським атакам безпілотників на північ України. Саме цей епізод декілька експертів розглядають як найпомітніший прояв нової стадії конфронтації. За українськими вимогами припинити використання відповідної інфраструктури були жорсткі публічні попередження про можливість українських ударів по Білорусі, після чого робота ретрансляторів припинилася. В експертних оцінках цей епізод розглядається не як ізольований інцидент, а як частина ширшої тенденції — переходу Києва від політики обережного стримування Білорусі до більш жорсткого та проактивного впливу на Мінськ.

Частина експертів вважає, що білоруська влада прагне не допустити подальшого погіршення відносин з Україною і демонструє певну готовність до обмеженої деескалації. Лукашенко одночасно продовжує тісну взаємодію з Росією і намагається зберігати простір для маневру, у тому числі контакти з іншими зовнішніми гравцями. Однак залежність Мінська від Москви істотно обмежує його можливості реагувати на вимоги Києва. У результаті виникає суперечність: для Білорусі подальша ескалація відносин з Україною небажана, але можливості самостійно вплинути на фактори, які викликають цю ескалацію, обмежені.

Нинішній стан відносин, на думку більшості експертів, можна визначити як керовану ситуацію конфлікту на межі прямої конфронтації зі збереженням мінімальних каналів комунікації. Цей стан дуже далекий від нормальних двосторонніх відносин, але повного розриву відносин не відбувається, і сторони продовжують утримуватися від прямої військової конфронтації. Канали комунікації, які ще зберігаються, необхідні насамперед для вирішення питань безпеки, гуманітарних проблем і окремих практичних ситуацій, а також уникнення можливої ескалації.

На дипломатичному рівні відносини України та Білорусі практично заморожені. Експерти характеризують роботу посольств як відсутню або близьку до нуля. При цьому оцінки дещо відрізняються залежно від того, що саме вважати дипломатичними відносинами. Одні експерти говорять практично про повне припинення дипломатичної роботи, інші підкреслюють, що формально дипломатичні відносини зберігаються і продовжують функціонувати технічні канали комунікації. Зокрема, українська дипломатична присутність у Білорусі продовжує виконувати консульські та гуманітарні функції, тоді як політична взаємодія практично відсутня.

Контакти мають переважно прикладний характер. Мова йде про консульські послуги, документи, гуманітарні питання, переміщення громадян, а також окремі ситуації, пов'язані з обміном військовополоненими та поверненням громадян України. Один із експертів окремо відзначає наявність гуманітарного каналу, який дозволяє громадянам України з окупованих територій повертатися через Білорусь. Таким чином, навіть в умовах майже повної політичної заморозки держави зберігають мінімальний рівень функціональної взаємодії.

За зовнішньою нерухомістю, зазначають експерти, зберігаються неформальні канали спілкування. Найбільш стійкий — рівень спецслужб, через який вирішуються гуманітарні питання: обміни військовополоненими на білоруській території, вивезення групи білоруських політв'язнів у грудні 2025 року. Зовнішньополітичні відомства можуть обмінюватися нотами — характерним прикладом стала нота МЗС Білорусі з пропозицією спрощеного пропуску в Білорусь українських громадян, які проживають у прикордонних регіонах, з метою збору дикорослих грибів і ягід. У червні 2026 року Мінськ, імовірно, відвідали представники президента Зеленського, можливо, на чолі з Давидом Арахамією; офіційно про це не повідомлялося — про візит сказав Лукашенко у розмові з губернатором Московської області. При цьому з 2025 року МЗС України перевело відносини з Білоруссю у розпорядження Управління недружніх країн (разом із Росією та КНДР). Міністр закордонних справ України Андрій Сибіга, як зазначає білоруський експерт, казав про це як про роботу насамперед із загрозами, а не з двосторонніми відносинами.

Політична комунікація між керівниками двох держав також фактично відсутня. Володимир Зеленський та Олександр Лукашенко не підтримують регулярного офіційного діалогу, а їхня комунікація в основному має заочний характер — через публічні заяви та взаємні сигнали. В експертних оцінках відзначається перехід української сторони до більш жорсткої риторики: якщо раніше Київ намагався уникати дій, які могли б спровокувати Лукашенка, то у 2026 році ця обережність істотно зменшилася.

При цьому офіційні відносини не перейшли в стан повного розриву. Це пояснюється насамперед необхідністю мінімальної комунікації в умовах спільного кордону та війни. Навіть експерти, які найбільш песимістично оцінюють перспективи відносин, вважають, що збереження технічних каналів неминуче. Один із українських експертів характеризує їх як механізм, який дозволяє у найнебезпечніших ситуаціях «комунікувати та розрулювати» ті кризи, які виникають у відносинах.

1.2 Взаємодія України з демократичними силами Білорусі.

Значення Індексу: 3.

Динаміка: значне поліпшення (+0,76)

На тлі погіршення відносин між офіційним Києвом і Мінськом найпомітнішою позитивною зміною стало істотне зміцнення контактів України з білоруськими демократичними силами. Більшість експертів розглядає минулий рік як період якісної зміни цих відносин — від переважно робочих контактів на рівні групи депутатів Верховної Ради «За демократичну Білорусь!», періодичної взаємодії з окремими державними та військовими структурами й посадовими особами України — до прямої політичної взаємодії на вищому рівні.

Ключовою подією став офіційний візит Світлани Тихановської 25 травня 2026 року до Києва та її зустріч із Володимиром Зеленським. Експерти розглядають цей контакт як прорив, оскільки він надав відносинам того політичного рівня, якого раніше бракувало. Одночасно активізувалися контакти між українськими державними структурами та Офісом Світлани Тихановської, Об'єднаним перехідним кабінетом і Координаційною радою.

При якісному стрибку взаємодії співробітництво з білоруськими демократичними силами ще не набуло стійкого інституціоналізованого характеру. Хоча призначення у травні 2026 року Ярослава Чорногора послом з особливих доручень МЗС України, до пакету повноважень якого входять відносини з білоруськими демократичними силами, є значним кроком у цьому напрямку. Ця позиція фактично була вакантною протягом року після відставки попереднього посла з особливих доручень МЗС України по Білорусі Ігоря Кизима у лютому 2025 року.

Нова динаміка відображає зміну підходу Києва до білоруського питання. В експертних інтерв'ю неодноразово відзначається перехід від обережної політики, орієнтованої на те, щоб «не дратувати Лукашенка», до більш проактивної позиції. Одним із факторів цієї зміни експерти називають зміну підходів усередині українських владних структур, кадрові зміни в Офісі Президента України та призначення його керівником Кирила Буданова. Інший фактор, на який звертають увагу українські експерти, — еволюція позиції самих білоруських демократичних сил щодо Росії, України та війни. Чітка та послідовна орієнтація демократичних сил на підтримку України з 2022 року поступово знижувала поширену раніше в українському суспільстві та політичних колах підозру, що білоруська опозиція може бути пов'язана з російськими інтересами.

Деякі експерти вказують, що практичним підґрунтям для співробітництва може бути те, що білоруські демократичні структури мають деякі можливості, які становлять інтерес для України. В інтерв'ю згадуються їхня участь у підготовці санкційних списків, сприяння зусиллям щодо звільнення політичних ув'язнених, у тому числі українських громадян, а також передача українській стороні інформації про білоруську військову інфраструктуру та участь білоруського військово-промислового комплексу в забезпеченні російської армії. З конкретних білоруських структур відзначається посилення контактів України з об'єднанням колишніх білоруських силовиків BelPol.

Разом із тим перспективи цього напрямку не треба переоцінювати. Один із експертів звертає увагу на відсутність у Києва чіткої

довгострокової стратегії як щодо офіційного Мінська, так і щодо білоруських демократичних сил. Інші зазначають, що активізація контактів із Тихановською та демократичними структурами може мати й тактичний вимір — як інструмент тиску на Лукашенка. Тому залишається відкритим питання, чи перетвориться нинішнє зближення на стійку стратегію української політики щодо Білорусі, чи збережеться як інструмент ситуативного тиску.

Тим не менш простір для подальшого розвитку цих відносин існує. Найбільш вірогідним трендом є поступове розширення контактів України з тими білоруськими демократичними силами, які демонструють чітку проукраїнську позицію, підтримують опір російській агресії та розглядають майбутню Білорусь як незалежну від Росії та добросусідську державу. У цьому контексті Київ, на думку більшості експертів, у своїй політиці починає ще чіткіше розділяти білоруське суспільство та режим Лукашенка.

1.3 Перспективи та фактори, які впливають на динаміку політичних відносин

Перспективи офіційного політичного діалогу в короткостроковій перспективі більшість експертів оцінює скептично. Найбільш вірогідним сценарієм називається збереження нинішнього рівня відносин — своєрідна стагнація після чергового витка погіршення. Сторони вже визначили взаємні «червоні лінії», і подальше підвищення напруженості не обов'язково відповідає їхнім інтересам. Зокрема, для Білорусі подальше погіршення відносин з Україною створює додаткові ризики, тоді як Київ, добившись публічного визнання своїх вимог і продемонструвавши готовність впливати на білоруську інфраструктуру, також може бути зацікавлений у збереженні існуючого рівня тиску без подальшої ескалації.

Однак цей сценарій залишається дуже нестійким. Головним ризиком, на думку респондентів, є подальше втягнення Білорусі в російську агресію. Використання білоруської території для нового наступу в Україну, безпосередній вступ білоруських збройних сил у війну або істотне розширення військової інфраструктури Росії в Білорусі можуть швидко перевести нинішню політичну конфронтацію у військо-

во-силову площину. Деякі експерти розглядають такий сценарій ескалації з можливістю нанесення ударів по об'єктах на території Білорусі як вірогідний.

У той же час завершення війни або істотна деескалація у військовому протистоянні російській агресії створює протилежне вікно можливостей. У разі початку мирного процесу Лукашенко може спробувати знову запропонувати Білорусь як переговорний майданчик і повернути собі образ посередника. Однак експерти зазначають, що в сучасних умовах можливості Білорусі претендувати на таку роль значно менші, ніж у період попередніх мінських переговорів: участь режиму в російській агресії істотно підірвала його нейтральний статус.

Серед факторів, які визначатимуть динаміку, експерти називають:

- хід розвитку війни або шлях до її завершення — цей фактор першим називають майже всі респонденти. Ослаблення Росії зменшує її вплив на білоруський режим; при цьому можливе й використання білоруської території для ескалації, у тому числі на кордоні з Польщею, Литвою чи Латвією, що може переводити відносини у військову площину;
- американсько-білоруський трек. З одного боку, переговори Вашингтона з Мінськом, що розпочалися в середині 2025 року, про звільнення політв'язнів та санкції — дають Лукашенку ресурс зниження залежності від Кремля; з іншого — потепління по лінії Мінськ – Вашингтон обмежує свободу дій України і, за оцінкою частини білоруських експертів, само стало однією з причин активізації українського треку з демсилами;
- ступінь залежності Лукашенка від Кремля, яку декілька експертів називають головним обмежувачем: навіть при власній зацікавленості в деескалації Мінськ не має автономії, достатньої для виконання українських вимог;
- внутрішньополітичну ситуацію в Україні. Оскільки зміни 2026 року експерти пов'я-

зують із кадровими змінами в Офісі Президента, наступні перестановки здатні так само швидко змінити напрям; один із респондентів прямо каже, що процес, можливо, доведеться перезапустити після зміни складу українського уряду;

- виконання досягнутих домовленостей. Для треку з демократичними силами вирішальним експерти вважають не сам про-

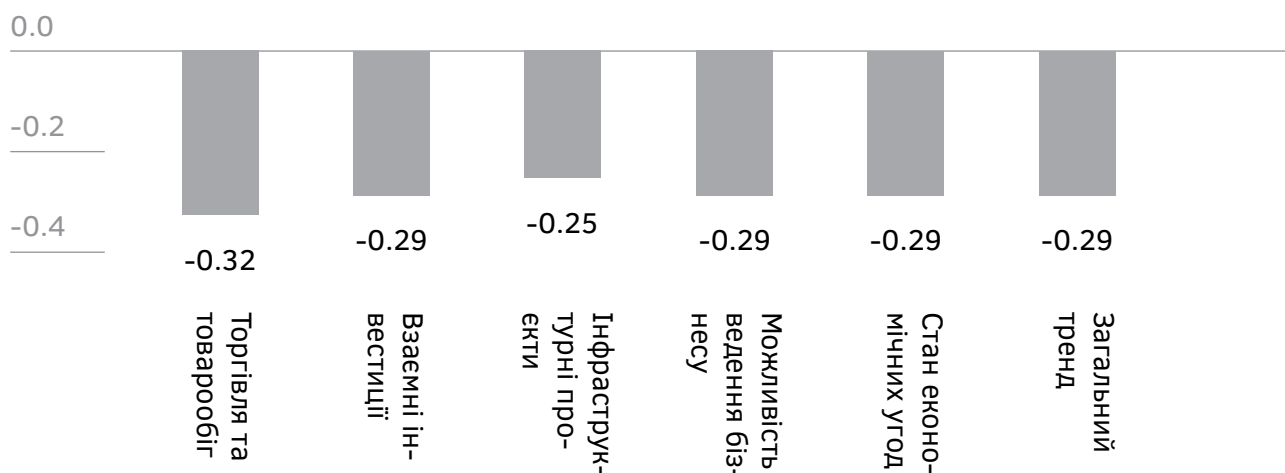
рив, а його конвертування у підписані документи, робочі групи, інституційні механізми;

- стан і суб'єктність білоруських демократичних сил. Їхня здатність виступати консолідовано впливає на те, чи буде Україна бачити в них реального партнера, а не ситуативний важіль.

2. Економічні відносини

Значення
Індексу: 1

Експертна оцінка
динаміки: не-
значне погіршення

Малюнок 2. Експертна оцінка динаміки економічних відносин, порівняння з 2025 роком

2.1 Загальний характер економічних зв'язків і динаміка торгівлі

Економічні відносини між Білоруссю та Україною після початку повномасштабної російської агресії практично припинилися. Експерти загалом оцінюють нинішній рівень двостороннього товарообігу як близький до нуля, а економічні зв'язки — як фрагментарні та переважно опосередковані. Порівняно з довоєнним періодом відбулося не просто скорочення торгівлі, а структурний розрив колишньої моделі економічної взаємодії.

За даними української статистики, у 2023 році двосторонній товарообіг склав близько 23,3 млн доларів, скоротившись на 98,6% порівняно з 2022 роком. Український імпорт із Білорусі склав близько 19,8 млн доларів, експорт у Білорусь — лише 3,5 млн доларів. У 2024 році товарообіг скоротився ще на 22,9%, до приблизно 18 млн доларів: імпорт України з Білорусі склав близько 16,2 млн доларів, а експорт — усього 1,7 млн доларів. У першому кварталі 2026 року товарообіг між країнами склав уже тільки 1,7 млн доларів, — при падінні експорту українських товарів у Білорусь до нуля.

Для порівняння, до 2022 року Білорусь була досить значним торговельним партнером України. За наведеною в інтерв'ю оцінкою, у 2021 році на Білорусь припадало близько 4,5% зовнішнього товарообігу України, а частка білоруських товарів в українському імпорті складала близько 6,6%. Основними позиціями білоруського експорту в Україну були нафтопродукти, мінеральні та калійні добрива, хімічна продукція, трактори, вантажний і міський транспорт та інша машинобудівна продукція. Україна, своєю чергою, поставляла в Білорусь аграрну продукцію, метали, продукти харчування та машинобудівну продукцію.

Після 2022 року ці товарні потоки були або припинені, або переорієнтовані на інші ринки. Причинами стали не лише політичний розрив і санкції, а й фізичне припинення нормального транскордонного руху товарів: кордон закрито для звичайного торговельного сполучення, а існуюча інфраструктура виявилася фактично виведеною з економічного обороту. Додатковим фактором стала перебудова самих економік двох країн. Україна знайшла альтернативні ринки та постачальників, тоді як Білорусь ще сильніше переорієнтувалася на російський ринок.

Таким чином, ідеться не просто про тимчасове падіння торгівлі, пов'язане з війною. Сформувалася нова структура економічних зв'язків, у якій колишня білорусько-українська взаємозалежність практично зникла. Експерти зазначають, що обидві економіки вже адаптувалися до відсутності колишніх торговельних потоків, і перспектив помітного зростання товарообігу в оглядному майбутньому не проглядається.

2.2 Сектори прихованої або «сірої» взаємодії

Незважаючи на майже повне припинення офіційної торгівлі, окремі економічні зв'язки зберігаються. Однак їхні масштаби невеликі, а значна частина здійснюється через треті країни, посередників і реекспортні схеми. Декілька експертів незалежно один від одного вказують на існування таких каналів, хоча підкреслюють відсутність надійної публічної інформації про їхні масштаби. Серед можливих транзитних напрямків називаються Азербайджан, країни Центральної Азії, держави ЄС, а також країни Близького Сходу.

Одним із найстійкіших сегментів залишаються запасні частини та комплектуючі для білоруської техніки, що була поставлена в Україну до 2022 року. Зокрема, йдеться про вантажні автомобілі, міський транспорт, трактори та іншу сільськогосподарську техніку. Необхідність їхнього ремонту створює обмежений попит на білоруські комплектуючі навіть після припинення прямих поставок. При цьому такі товари надходять через треті країни із зазначенням Білорусі як країни походження.

Іншим прикладом є скло, поставки якого зберігалися навіть після розриву прямих торговельних каналів. Експерти вказують, що Україна відчувала дефіцит скла, тому частина попиту продовжувала задовольнятися за рахунок імпорту, у тому числі білоруського походження. Експерти наводять цифри, що у 2023 році скло могло становити близько 15 млн доларів білоруського імпорту України, а у 2024 році – близько 5,7 млн доларів. При цьому в деяких випадках походження товару могло маскуватися за допомогою третіх країн.

В експертних інтерв'ю також згадуються хімічна продукція та добрива, аграрна і харчова продукція, нафтопродукти, бітум та окремі види технічної продукції. Однак ідеться пере-

важно не про пряму торгівлю, а про невеликі обсяги, старі контракти або поставки через треті країни.

Таким чином, коректніше говорити не про збереження повноцінних економічних секторів співробітництва, а про збереження окремих товарних ніш, де існує або технічна необхідність у білоруській продукції, або можливість отримати економічну вигоду, незважаючи на політичні обмеження.

При цьому експерти розходяться в оцінці масштабів «сірої» торгівлі. Частина вважає, що через посередників триває певний обсяг приватних операцій. Інші вважають, що він настільки малий, що не справляє помітного впливу на загальну картину. Важливим обмеженням виступає і безпека: економічна взаємодія з Білоруссю створює ризик привернення уваги спецслужб, тому компанії зацікавлені не афішувати такі зв'язки. Один із експертів зазначає, що у разі виникнення подібної уваги співробітництво може швидко припинитися.

Окремої уваги заслуговує економічна діяльність білоруського бізнесу на тимчасово окупованих територіях України. В інтерв'ю зазначається, що тут присутність білоруських бізнес-структур може зберігатися, у зв'язку з чим Україна вводила санкції проти Білорусі, зокрема пов'язані з вивезенням зерна з окупованих територій. Ці факти вказують на економічну інтеграцію білоруського режиму в російську систему експлуатації окупованих українських територій.

2.3 Інвестиційні та інфраструктурні зв'язки

У сфері інвестицій ситуація ще більш однозначна: нових білорусько-українських інвестиційних проєктів немає. Більшість експертів не змогли назвати жодного діючого великого проєкту за участю білоруського капіталу в Україні чи українського капіталу в Білорусі. Окремі експерти припускають існування залишкових проєктів або проєктів, які формально зберігають зв'язок із білоруськими компаніями, однак їхні масштаби невідомі. За даними офіційної статистики Національного банку України, білоруська власність в Україні не ліквідована повністю і ще існує в розмірі приблизно третини довоєнного обсягу

(близько 31,1 млн дол.), українські ж активи в Білорусі, навпаки, фактично скоротилися до нуля.

В інтерв'ю наводиться інформація про декілька білоруських компаній, які продовжують працювати в Україні. Зокрема, згадується діяльність дистриб'ютора комп'ютерної техніки «Асбіс», деякі компанії з білоруським корінням продовжують діяльність в Україні (EPAM, Wargaming). Однак через війну та санкційний режим детальна інформація про кількість таких компаній, структуру власності, характер таких проєктів залишається обмеженою.

Деякі колишні інвестиційні проєкти приватного білоруського бізнесу, навпаки, завершилися збитками для інвесторів. За словами одного з білоруських експертів, підприємці, які намагалися створювати бізнес в Україні після 2022 року на свій ризик, стикалися з репресіями, конфіскаціями — і в результаті закривали підприємства. Тому за останні кілька років публічних спроб створювати нові спільні підприємства практично не спостерігається.

Потенційно після закінчення війни найбільш перспективною сферою після зміни політичної ситуації може стати логістика та транзит. Один із українських експертів зазначає, що білоруський маршрут теоретично становить найкоротший шлях України до Північної Європи. Однак сьогодні це залишається виключно перспективою: нинішня військово-політична ситуація робить такий маршрут неприйнятним.

Інвестиційно-інфраструктурні зв'язки сьогодні слід розглядати швидше як заморожений потенціал, ніж як реально функціонуючий сегмент двосторонніх відносин. Його відновлення можливе лише за фундаментальної зміни політичної та військової ситуації.

2.4 Можливості ведення бізнесу громадянами двох країн

Формально громадянство саме по собі не є заборонаю для ведення бізнесу в іншій країні. Українські громадяни, за оцінками експертів, юридично можуть зареєструвати та вести бізнес у Білорусі; аналогічно білоруські громадяни можуть вести бізнес в Україні за умови виконання відповідних вимог щодо легалізації. Однак формальна можливість розходиться з фактичними умовами ведення бізнесу.

Для українців у Білорусі головною перешкодою є не стільки юридична заборона, скільки високий рівень політичного та адміністративного ризику. Експерти вказують на ризики зіткнення з непередбачуваними податковими перевітками, адміністративним тиском, що в кінцевому підсумку веде до закриття бізнесу. Українські громадяни також перебувають під підвищеною увагою білоруських силових структур. Тому реальне підприємництво, особливо середній і великий бізнес, оцінюється як дуже ризиковане.

Для білоруських громадян в Україні ситуація також істотно ускладнилася після 2022 року. Формально загальної заборони на реєстрацію та ведення бізнесу немає, однак серйозними перешкодами є перевірки Служби безпеки України, проблеми з легалізацією, банківськими рахунками та транскордонними платежами. Введені Україною санкції проти білоруських фізичних і юридичних осіб також сприймаються як додаткові ризики навіть для опосередкованої взаємодії з компаніями, зареєстрованими в Білорусі. Експерти зазначають, що якщо кінцевим бенефіціаром компанії є громадянин Білорусі, який навіть постійно проживає за межами Білорусі, створення бізнесу в Україні на практиці може бути практично неможливим.

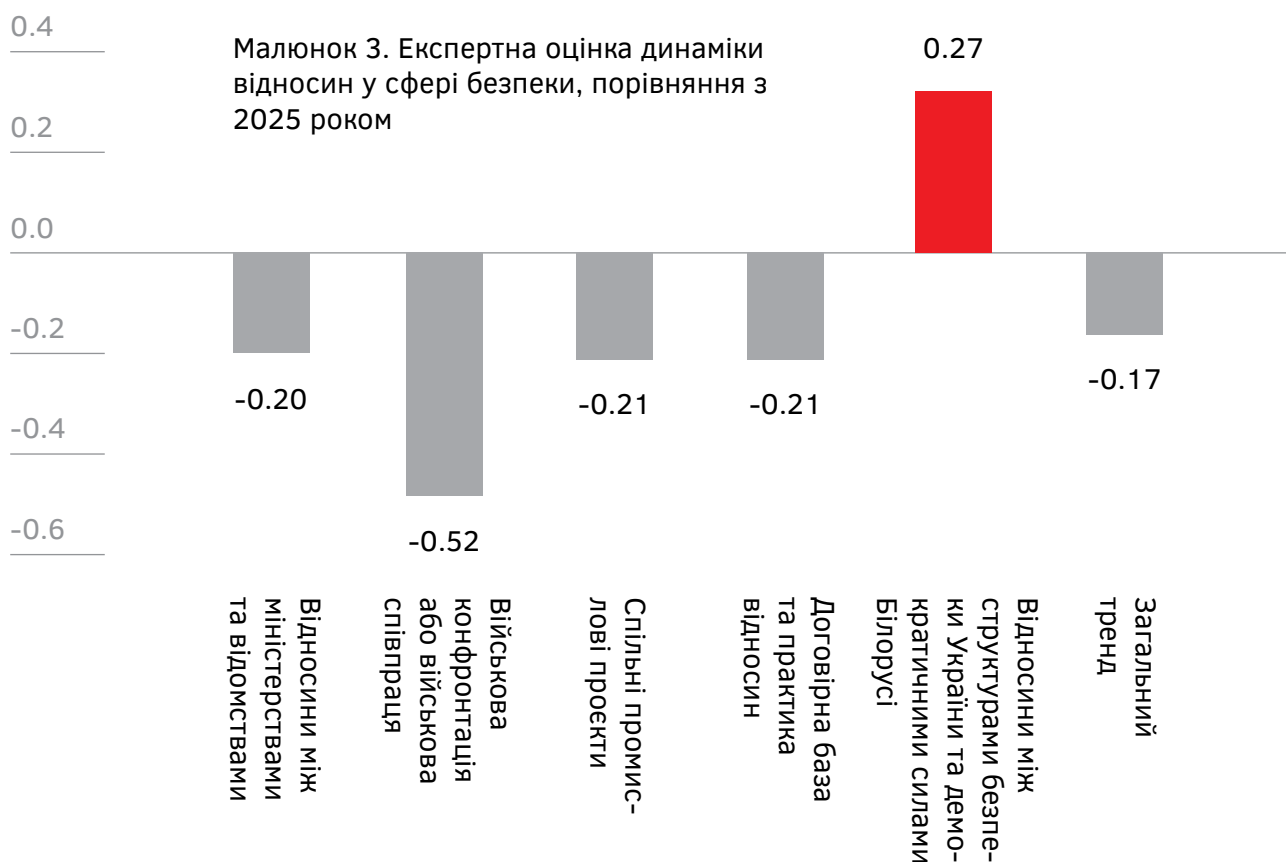
Особливе значення має відмінність між громадянством і фактичною політичною належністю/статусом людини. Білоруські громадяни, які давно живуть в Україні, легалізувалися і мають сталий правовий статус, можуть продовжувати працювати та займатися бізнесом. Однак відкрити новий бізнес безпосередньо в Україні, прибувши туди як громадянин Білорусі після початку повномасштабної війни, значно складніше. Аналогічна ситуація спостерігається і з українцями в Білорусі, де фактор громадянства України викликає підвищену підозру з боку режиму.

При цьому експерти звертають увагу на парадоксальну ситуацію: формально можливості для громадян України в Білорусі в деяких випадках можуть бути ширшими, ніж для білоруських громадян в Україні, однак це не означає наявності сприятливого середовища для українського бізнесу в Білорусі. Політичні ризики, адміністративний тиск та відсутність передбачуваності роблять таку діяльність не привабливою..

3. Відносини у сфері безпеки

Значення
Індексу: 1

Експертна оцінка
динаміки: не-
значне погіршення

3.1 Загальний характер відносин у сфері безпеки та оцінка військової напруженості

У сфері безпеки білорусько-українські відносини перебувають у стані найвищої напруженості після виведення російських військ із території Білорусі у 2023 році. Експертні оцінки відрізняються за ступенем драматичності — від характеристики ситуації як «високого рівня конфронтації» до визначення її як фактично передвоєнної, коли один серйозний інцидент може призвести до початку прямих військових дій. Експерти зазначають погіршення всіх офіційних відносин у сфері безпеки з 2025 року, особливо істотне погіршення експерти бачать у наближенні ситуації до військової конфронтації, де баланс позитивних і негативних оцінок істотно зсунутий у бік негативу (-0,52).

Основним фактором конфронтації є участь Білорусі в російській агресії проти України.

Білорусь залишається військовим союзником Росії, а її територія використовується для військової діяльності, що автоматично робить білоруський напрямок загрозою для української системи національної безпеки. Разом із тим декілька експертів підкреслюють, що рівень конфронтації з Білоруссю істотно нижчий, ніж із Росією: білоруське військо безпосередньо не бере участі в бойових діях проти України, а Мінськ зацікавлений у тому, щоб не переходити певну межу прямого військового втягнення.

Важливим проявом напруженості залишається військова концентрація вздовж спільного кордону. Експерти зазначають підготовку обох сторін до можливого розвитку військового сценарію та посилення відповідної інфраструктури. Зокрема, один із білоруських експертів пов'язує підвищення ризиків із розгортанням нової десантної бригади в Гомельській області з серпня 2026 року. Інші

звертають увагу на зростання за останній рік кількості інцидентів, пов'язаних із безпілотниками, кейс із ретрансляторами, а також на перехід української сторони до більш жорсткої риторики та дій щодо білоруського режиму (введення нових санкцій).

Водночас окремі експерти вказують, що загострення взаємної риторики відбувається практично щороку з різних причин: у 2023 році — потенційне введення російської ядерної зброї в Білорусь, влітку 2024-го — загострення навколо кордону та підведеної до нього білоруської армії, у 2025-му — навчання «Захід-2025» та введення російського ракетного комплексу «Орешнік», у 2026-му — розміщення ретрансляторів. У всіх перерахованих випадках, як звертає увагу білоруський експерт, був присутній компонент спекулятивної політичної риторики: «Підтвердженнь заведення ядерної зброї немає досі; для «Орешніка» привезли частини, але чи весь комплекс — невідомо; загострення навколо кордону та навчання «Захід» нічим не обернулися ні для однієї зі сторін; про проблему з ретрансляторами та про її рішення відомо зі слів президента Зеленського, BelPol каже про зведення інфраструктури, але даних про те, що саме це за інфраструктура, у відкритих джерелах немає». Інший білоруський респондент також вказує на те, що ознак нарощування російської живої сили або техніки на південному кордоні Білорусі не зафіксовано, інформація про використання Росією інфраструктури в Білорусі для військових дій не має остаточного підтвердження. Україна, незважаючи на заяви на найвищому рівні про неминучу загрозу, не зверталася з цією проблемою та доказами до міжнародних організацій. Подібне застереження робить і один із українських експертів: окрім встановлення ретрансляторів у 2026 році, жодних інших реальних інцидентів не відбувалося.

Особливість нинішнього етапу в тому, що військова напруженість супроводжується обмеженими спробами деескалації. Незважаючи на відсутність політичного діалогу, сторони, за оцінками експертів, прагнуть не допустити неконтрольованого переходу конфронтації у військове зіткнення. Зберігаються окремі канали передачі інформації, зокрема щодо прикордонної ситуації, військових інцидентів та інших питань, де помилкова інтерпретація дій

іншої сторони може призвести до небезпечної ескалації. Один із експертів зазначає, що подібні контакти можуть включати передачу загальної інформації про навчання або передислокацію військ за запитом — саме з метою контролю рівня конфронтації.

Особливе місце в цій динаміці займають інциденти з безпілотниками. Експерти зазначають, що в окремих випадках між сторонами передаються сигнали, коли ситуація з прольотами БПЛА виходить за межі звичайного рівня. Це вказує на існування хоч і мінімального, але дієвого механізму запобігання подальшій ескалації.

Таким чином, поточний стан можна описати як керовану ситуацію конфронтації. Сторони готуються до потенційного погіршення й одночасно зберігають мінімальні механізми, які дозволяють не допустити випадкової ескалації. Саме наявність таких механізмів є одним із небагатьох елементів «заходів довіри», які збереглися після 2022 року.

3.2 Контакти між силовими структурами та спецслужбами

На офіційному рівні взаємодія між українськими та білоруськими силовими структурами відсутня або зведена до мінімуму. Однак практично всі експертні оцінки вказують на існування закритих технічних каналів комунікації між спецслужбами, які зберігаються, незважаючи на політичну конфронтацію.

Основним змістом таких контактів є гуманітарні та деескалаційні питання. Найбільш очевидний приклад — обмін військовополоненими, який відбувався на території Білорусі. За оцінками експертів, організація таких операцій неможлива без участі білоруських та українських спеціальних служб. Окрім обміну полоненими, через Білорусь триває повернення окремих українських громадян з окупованих територій та з Росії. Важливу роль тут відіграє Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, підпорядкований Головному управлінню розвідки Міністерства оборони України; посольство України до цього процесу не залучене, а МЗС, за оцінкою українського експерта, не завжди знає, що відбувається на цьому напрямку. Саме через випробуваний канал обміну військовополо-

ними наприкінці 2025 року в Україну було вивезено велику групу білоруських політв'язнів, де їх особисто зустрів Кирило Буданов, тоді ще керівник ГУР.

Таким чином, спецслужби певною мірою виконують функцію, яку в звичайній ситуації виконували б дипломатичні структури. Один із експертів прямо характеризує їх як своєрідну заміну Міністерствам закордонних справ в умовах відсутності повноцінного політичного та дипломатичного діалогу. Через ці канали можуть передаватися повідомлення, необхідні для вирішення гуманітарних питань та запобігання небезпечній ескалації.

Однак мова тут не йде про відновлення співробітництва між правоохоронними органами у традиційному розумінні. Немає підстав говорити про повноцінний обмін оперативною інформацією, спільну боротьбу зі злочинністю чи інші форми інституційної взаємодії, характерні для мирного часу. Контакти мають вузький, ситуативний та переважно антикризовий характер.

Таким чином, у сфері силових структур сформувалася своєрідна дворівнева модель. На публічному та інституційному рівнях відносини характеризуються конфронтацією та відсутністю діалогу. На закритому рівні зберігаються мінімальні контакти, необхідні для вирішення гуманітарних питань та запобігання найбільш небезпечним сценаріям.

3.3 Відносини з білоруським добровольчим рухом і проблеми взаємодії

Білоруські добровольці є окремим і парадоксальним елементом відносин України та Білорусі у сфері безпеки. З одного боку, вони є громадянами Білорусі, які воюють на боці України проти Росії, а їхня участь у війні має одночасно український та білоруський вимір. З іншого — українські силові структури розглядають їх насамперед як іноземних військовослужбовців, інтегрованих в українську систему оборони.

Білоруські добровольці беруть участь у війні на боці України з 2014 року, а після початку повномасштабного вторгнення їхня присутність стала значно помітнішою. Найбільш відомим формуванням залишається Полк імені

Кастуся Калиновського, однак білоруські громадяни служать також в інших підрозділах Сил оборони України. Їхня мотивація поєднує захист України із протистоянням російському впливу та режиму Лукашенка: поразку Росії багато добровольців розглядають як необхідну умову майбутніх політичних змін у Білорусі.

Експертні оцінки характеру взаємодії України з білоруським добровольчим рухом залишаються досить позитивними. Один із експертів говорить про стабільне становище білоруських добровольчих об'єднань у структурі Сил оборони України. Інші зазначають наявність постійних контактів між представниками добровольчих структур та українськими військовими та інфраструктурними підрозділами. Водночас у попередні роки експерти вказували на ключову роль білоруських добровольців у підтримці взаємодії України з білоруськими демократичними силами та їхній ключовий внесок у підтримку позитивного іміджу білорусів та їхнього внеску у боротьбу за свободу України. Протягом цього періоду кількість таких позитивних коментарів зменшилася, а деякі експерти зазначають зниження кількості білоруських добровольців, зменшення їхньої публічної помітності. З'являються окремі констатації, що Полк Калиновського фактично припинив існування у тому вигляді, який мав у попередні роки.

Головна проблема полягає в різному розумінні бажаної моделі інтеграції. Для українського командування пріоритетом є включення добровольців у єдину систему управління Силами оборони України. Значна частина білоруських добровольців, навпаки, прагне зберігати національну організаційну ідентичність і розглядає підрозділи як потенційну основу майбутнього білоруського війська. Українська сторона не зацікавлена в наданні їм значної автономії, тоді як саме автономність залишається важливою частиною мотивації деяких добровольців.

Друга велика проблема — правовий статус добровольців. Вона включає питання легалізації, документів, громадянства, соціальних гарантій, виплат за службу та компенсацій у разі поранення чи загибелі. Особливо гостро проблема проявляється після завершення безпосередньої участі людини у бойових діях. Експерти говорять про проблеми ветеранів із

реабілітацією, документами, легалізацією та отриманням громадянства.

Ще одна проблема — обмеженість професійної військової траєкторії. За оцінками експертів, можливості кар'єрного просування білоруських добровольців можуть бути обмежені. Зокрема, існує запит на те, щоб вони могли ставати офіцерами та сержантами, а не залишалися переважно на рівні рядового складу. З білоруського боку це розглядається як важливий елемент формування майбутнього кадрового потенціалу білоруського війська.

Нарешті існує і фактор безпеки. Українська сторона об'єктивно ставиться до іноземних добровольців обережніше, ніж до власних громадян. Експерти зазначають можливість проникнення серед іноземних добровольців російських агентів чи завербованих осіб, що створює додаткові обмеження для їх використання та автономізації. При цьому загальна оцінка залишається переважно позитивною: білоруські добровольці розглядаються як ресурс української оборони і як потенційно значущий елемент майбутніх білорусько-українських відносин у сфері безпеки.

4. Відносини у сфері культури та освіти

Значення
Індексу: 1

Експертна оцінка
динаміки: не-
значне погіршення

4.1 Загальний стан культурних і освітніх зв'язків

Культурні та освітні зв'язки між Білоруссю та Україною після 2022 року практично повністю припинилися на офіційному міждержавному рівні. Експерти практично одностайно характеризують ситуацію як заморожену або близьку до нульової. Припинено інституційні контакти між університетами, науковими установами та державними культурними організаціями; відсутні регулярні обміни студентами та науковцями.

Розрив торкнувся не лише практичних контактів, а й формальної нормативної основи співробітництва. Україна припинила участь у відповідних угодах із Білоруссю у сфері освіти і науки; зокрема, експерти вказують на припинення дії угоди про співробітництво у сфері вищої та післядипломної освіти. Окремо зазначається припинення взаємного визнання

освітніх дипломів: відповідні угоди були денонсовані Україною у 2022–2023 роках.

Політична ситуація справляє на ці відносини вирішальний вплив. Для української сторони державні білоруські університети та наукові установи сьогодні розглядаються через призму участі Білорусі у російській агресії. Тому співробітництво з ними не лише політично небажане, а й у низці випадків прямо обмежується чи переривається. У Білорусі, у свою чергу, незалежна білоруська культура та освіта самі перебувають під тиском держави і російського культурно-ідеологічного впливу. Це додатково скорочує простір для будь-яких українсько-білоруських контактів усередині Білорусі.

Зник і студентський обмін. За експертними оцінками, потоки студентів між двома країнами після 2022 року фактично обвалилися, а перспективи їхнього відновлення в рамках

відносин між державними установами оцінюються дуже скептично. При цьому існують окремі випадки навчання білоруських громадян в Україні, однак це переважно люди, які перебувають за межами Білорусі — наприклад, у Польщі, Литві чи Латвії — а не традиційний потік студентів безпосередньо між двома країнами.

Колишня модель культурно-освітніх відносин, заснована на прямих інституційних контактах, зникла. Однак це не означає повного зникнення білорусько-української культурної взаємодії. Вона перемістилася в інше середовище — насамперед у сферу громадянських ініціатив, незалежних культурних організацій, діаспор та білоруських демократичних структур, частина такої взаємодії відбувається за межами Білорусі та України, зокрема в країнах ЄС.

4.2 Приклади актуальної взаємодії у галузі культури та освіти

В умовах інституційного розриву саме незалежні культурні організації та громадянські ініціативи стали практично єдиним стійким каналом білорусько-української культурної взаємодії. Декілька експертів незалежно один від одного зазначають, що такі контакти зберігаються, хоча мають невеликий масштаб, залежать від конкретних людей і проєктів, і не утворюють поки що системної політики.

Одним із найбільш помітних напрямків є літературний обмін та перекладацька діяльність. Незважаючи на практично повне припинення державних видавничих контактів, незалежні українські видавництва та білоруські видавці в еміграції продовжують перекладати та публікувати білоруських і українських авторів. Серед прикладів експерти називають книги білоруських авторів Алєся Плотки, Ольгерда Бахареви́ча, Дмитра Стро́цева.

Особливо значущим прикладом стала програма House of Eugene, яка підтримала переклади білоруської літератури в Україні. Завдяки цій програмі переклади книг Алєся Плотки «Сож» (переклад В'ячеслава Левицького) та Ольгерда Бахареви́ча «Діти Аліндарки» (у перекладі Лєсика Панасюка та Дарини Гладун) українською мовою у 2026 році з'явилися у найбільших українських книжкових мережах. Експерти оцінюють цей результат позитивно,

хоча одночасно зазначають його точковий характер і відсутність поки що стійкої системи фінансування таких проєктів.

Іншим напрямком залишаються спільні культурні заходи та творчі резиденції, в основному в країнах ЄС. Білоруські та українські музиканти співпрацюють, проводять спільні концерти та колаборації; художники беруть участь у спільних резиденціях. Відзначається діяльність Білоруської ради культури та окремих білоруських культурних діячів, які підтримують зв'язки з українськими колегами. Однак ці контакти залишаються фрагментарними та персональними, а не інституційними.

В Україні формується також певна інфраструктура білоруського культурного і громадського життя. Як приклади експерти називають діяльність білоруських організацій у Львові, де проходять курси білоруської мови, культурні виставки, діє Музей білоруських добровольців. У серпні 2026 року в Запоріжжі в Центрі сучасного мистецтва пройшла фотовиставка, присвячена бойовому шляху «Полку Калиновського», підготовлена громадою «Калиновці» та пресслужбою Полку Калиновського. До експозиції увійшло понад 100 знімків білоруських добровольців.

Є приклад освітньої діяльності для білоруських дітей, які перебувають за межами Білорусі. Як приклад можна навести дистанційну українсько-білоруську школу, яка працює для білоруських дітей в Україні та за її межами («Перша білоруська онлайн-школа в Україні», <https://byschool.com.ua>). Одночасно білоруські демократичні сили розглядають можливість більш системного залучення білоруських студентів і викладачів до українських освітніх установ. Однак реалізація цих планів потребує вирішення питань легалізації, безпеки, мови навчання та визначення зацікавлених українських університетів.

Особливого значення набувають історичні, інтелектуальні проєкти, експертні майданчики. Перспективним майданчиком став Форум Острозьких, який об'єднує білоруських та українських дослідників, представників громадянського суспільства, культурних і політичних кіл. Одним із результатів історичної панелі Форуму стала ідея створення громадської білорусько-української історичної комісії.

У системі вищої освіти України є окремі рідкісні курси, пов'язані з білоруською тематикою, або програми, орієнтовані на білорусів в Україні. У Національному університеті «Києво-Могилянська академія» існує програма «Російські студії: політика, економіка та ідеологія сучасної Росії». У її межах однією з дисциплін є «Інтеграційні та дезінтеграційні процеси між авторитарними режимами РФ і Білорусі». У бакалавраті Київського національного університету зберігається напрямок білорусистики в рамках програми «Білоруська мова і література, українська мова і література, англійська мова». У березні 2026 р. в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті з ініціативи громадської організації «Білоруська суполка України» прийнято програму гуманітарної підтримки білоруської

спільноти на півдні України. У її межах запущено проєкт «Білоруська освітня програма в ІДГУ», адресований дружинам загиблих білоруських добровольців і військовослужбовців: він передбачає безкоштовний доступ до вищої освіти, перепідготовку, підвищення кваліфікації та академічну підтримку для їхньої професійної самореалізації.

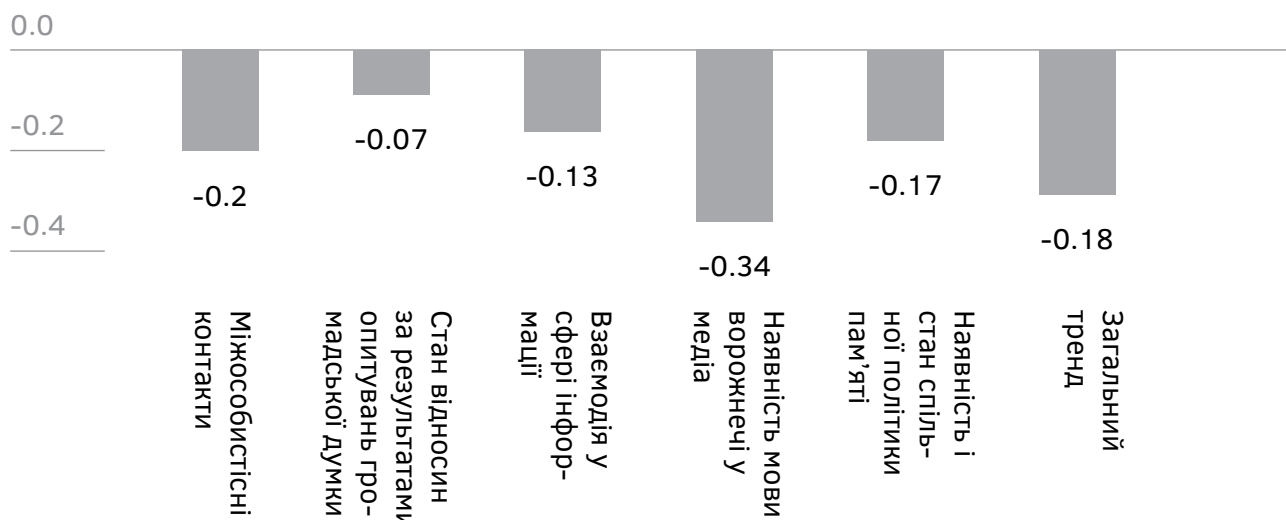
Нинішня взаємодія в культурі та освіті, на думку експертів, носить швидше характер «містків у майбутнє», ніж повноцінного культурного обміну. Збереглася невелика група активних людей та організацій, які підтримують контакти з професійної, громадянської чи особистої солідарності. Саме вони створюють заділ, який може бути використаний при зміні політичної ситуації.

5. Відносини між суспільствами

Значення
Індексу: 2

Експертна оцінка динаміки: незначне погіршення

Малюнок 5. Експертна оцінка динаміки відносин між суспільствами, порівняння з 2025 роком

5.1 Загальний стан відносин між суспільствами

Відносини між білоруським та українським суспільствами після початку повномасштабної війни помітно погіршилися, однак такого ж розриву, як на міждержавному рівні, на рівні відносин між людьми не відбулося. Це одна з важливих відмінностей суспільного виміру від міждержавного: якщо політичні та військові відносини практично заморожені, то особисті, сімейні, професійні та громадські зв'язки певною мірою зберігаються.

Експерти зазначають, що війна драматично знизилася інтенсивність контактів, поїздок і взаємного спілкування, але не знищила їх. Зокрема, за однією з експертних оцінок, близько 7–8% опитаних українців продовжують тим чи іншим чином підтримувати контакти з білорусами. При цьому частота таких контактів скорочується в міру продовження війни та посилення вимог безпеки.

У суспільному сприйнятті також відбулося погіршення, але воно не носить характеру повної взаємної ворожості. За даними опитування дослідницької компанії України Rating Group у серпні 2026 року 90% українців не-

гативно ставилися до Олександра Лукашенка, 83% вважають ставлення Білорусі до України ворожим. При цьому до самих білорусів холодно ставляться 70% опитаних українців (з них 44% — дуже холодно), позитивно-нейтрального ставлення до білорусів дотримуються 30% українців. На думку експертів, така структура сприйняття сформувалася вже у 2022 році і в наступний період істотно не змінювалася. Це дозволяє говорити не тільки про подальшу радикалізацію суспільних настроїв, скільки про стійкий негативний образ Білорусі, який сформувався під впливом війни.

Для українського суспільства головним джерелом негативного ставлення до Білорусі залишається її участь у російській агресії. Експерти зазначають, що в Україні сформувалися дві паралельні позиції: частина суспільства розуміє відмінність між Білоруссю та режимом Лукашенка, тоді як інша частина, виходячи з факту використання території Білорусі російськими військами, схильна сприймати білорусів як частину ширшого російського простору.

У Білорусі ситуація виглядає трохи інакше. Експерти зазначають, що ставлення до українців на побутовому рівні, за наявними оцін-

ками, залишається швидше позитивним або нейтральним. Навіть білоруська державна пропаганда проводить певну різницю між українським населенням та українським політичним керівництвом. У результаті антиукраїнська риторика не завжди трансформується у побутову ворожість щодо українців як до людей чи народу.

Однак це не означає відсутності негативних установок. Постійний вплив російської та білоруської державної пропаганди поступово формує у частини населення викривлене уявлення про причини війни та відповідальність сторін. Експерти вважають, що тривале споживання таких наративів здатне поступово змінювати побутові уявлення людей усередині Білорусі, навіть якщо вони безпосередньо не підтримують режим Лукашенка.

Загалом відносини між суспільствами можна охарактеризувати як ослаблені, але такі, що зберігають значний потенціал відновлення. Істотна частина негативної динаміки пов'язана не зі зміною ставлення білорусів та українців один до одного як до народів, а з війною, пропагандою та обмеженням можливостей для безпосереднього спілкування.

5.2 Образ іншої країни в медіапросторі, пропаганда та мова ворожнечі

В інформаційному просторі спостерігається сильна асиметрія. У Білорусі державна інформаційна політика щодо України практично повністю вбудована в російський пропагандистський наратив. Експерти зазначають використання антиукраїнської риторики, мови ворожнечі щодо українського політичного та військово-політичного керівництва, повторення російських тез. При цьому білоруська пропаганда може дещо пом'якшувати найбільш радикальні російські формулювання — наприклад, рідше використовувати прямі звинувачення всіх українців у нацизмі, — але принципова рамка залишається проросійською та антиукраїнською.

Характерна особливість білоруської пропаганди полягає у поєднанні антиукраїнської політичної риторики з наративом про «триєдиний слов'янський народ». Лукашенко може одночасно критикувати українське керівництво і стверджувати, що Україна повин-

на повернутися в «лоно слов'янських народів». Тим самим Україна представляється не як самостійна політична нація, а як частина історично та культурно єдиного з Росією та Білоруссю простору.

При цьому важливо розрізняти мову ворожнечі щодо українців як до народу та політичну демонізацію України та її керівництва. За експертними оцінками, у Білорусі зберігається досить позитивне побутове ставлення до українців. Пропагандистська модель швидше створює категорію «правильних» і «неправильних» українців: українське населення може розглядатися позитивно, якщо воно представляється жертвою війни або не пов'язане з нинішньою українською владою, тоді як політичне керівництво України піддається жорсткій атаці.

Український інформаційний простір влаштований інакше. Експерти зазначають наявність як великих медіа, які чітко розділяють білоруський народ та режим Лукашенка, так і невеликих медіа, блогерів та окремих коментаторів, які такого розрізнення не проводять. Тому образ Білорусі в українському інформаційному полі неоднорідний. Загалом після 2022 року він став значно більш негативним, однак це не означає єдиного ставлення до білорусів як до народу.

У 2026 році експерти фіксують деякі зміни в інформаційному полі України. Завдяки візиту Тихановської та зустрічам із Зеленським українські медіа почали звертати більшу увагу на демократичні сили Білорусі. Після візиту Світлани Тихановської в новинах, у тому числі на «Суспільному», з'явилися репортажі, суть яких — «білоруський народ нам не ворог, білоруси воюють разом із нами, білоруси нам допомагають; Лукашенко нам ворог, але не білоруський народ». Однак, наскільки цей тренд виявиться стійким, судити складно. Одночасно на початку 2026 року українська влада зайняла більш загострену позицію щодо Білорусі, говорячи про близьку загрозу, що також впливає на інформаційне поле.

Таким чином, інформаційне середовище є одним із головних факторів погіршення суспільних відносин. У Білорусі антиукраїнська риторика є частиною державної пропагандистської системи і тісно пов'язана з російськими нара-

тивами. В Україні негативний образ Білорусі формується насамперед реальними діями білоруського режиму та використанням території країни у війні, але доповнюється більш узагальненими уявленнями, які не завжди враховують, що значна частина білоруського суспільства активно чинила опір режиму ще у 2020 році, опинилася у вигнанні саме у наслідок цього опору, і сьогодні активно допомагає Україні — добровольцями, гуманітарною та медичною допомогою, документацією злочинів режиму.

При цьому принципово важливо, що мова ворожнечі не стала повністю домінуючою у відносинах між суспільствами. Зберігається простір для розділення режиму та суспільства Білорусі, а також для позитивного сприйняття білорусів, які виступають проти російської агресії чи підтримують Україну.

5.3 Контакти між людьми та прикордонна взаємодія

Особисті контакти між білорусами та українцями збереглися, але їхні можливості істотно скоротилися. Найважливішою перешкодою є обмеження транскордонного руху. Експерти зазначають, що між двома країнами фактично функціонує лише один прямий прикордонний перехід, а поїздки через кордон стали практично неможливими.

Проблематичним є й в'їзд в Україну для білорусів, які перебувають в еміграції в країнах ЄС. Формально правила в'їзду та візові вимоги можуть не змінюватися, однак фактичний контроль значно посилюється: відбуваються тривалі перевірки, допити та додаткові запи-

тання з боку силових органів, які нерідко забороняють в'їзд без пояснень.

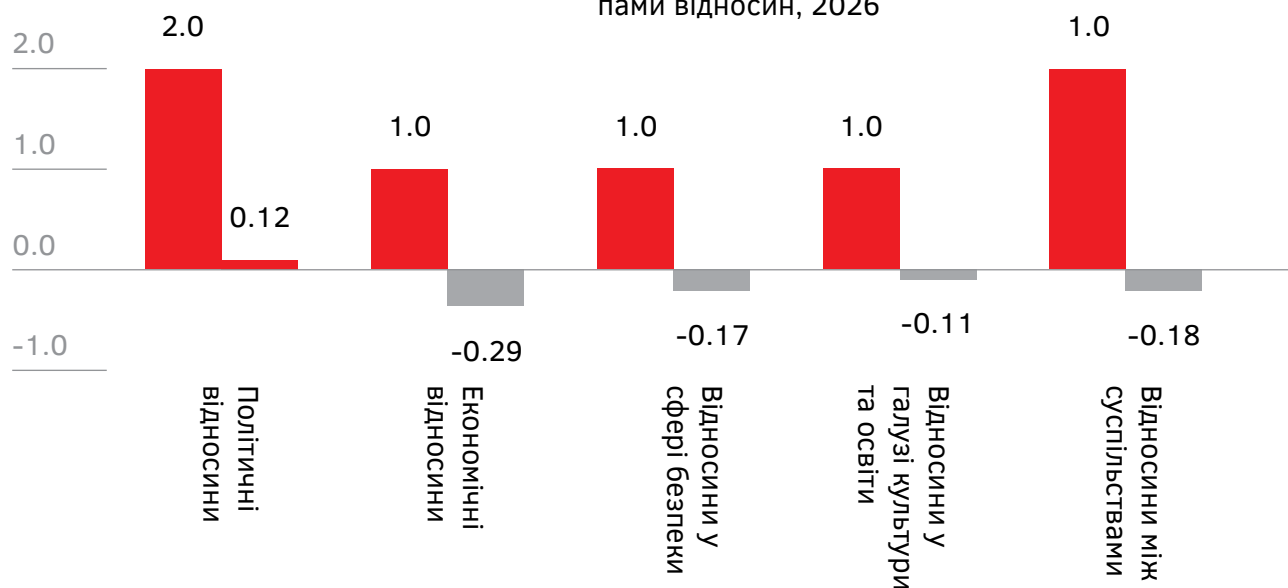
Тим не менш сімейні та особисті зв'язки продовжують існувати. Люди підтримують спілкування з родичами, друзями та колишніми колегами, використовуючи доступні канали комунікації та, якщо можливо, особисті зустрічі. Один із експертів підкреслює, що при зміні політичної ситуації ці контакти можуть відносно швидко відновитися, оскільки соціальна основа для них не зникла.

Окрему увагу важливо звертати на населення прикордонних областей, де історично існували інтенсивні сімейні, торговельні та побутові зв'язки. Війна різко їх обмежила, але не знищила. Показовим сюжетом 2026 року український експерт називає відкриття Білоруссю кордону для збору дикоросів (грибів і ягід) у прикордонних лісах. Практика спрощеного переходу для жителів прикордоння існувала й раніше, але цього року Лукашенко оголосив про неї публічно. Експерт при цьому звертає увагу на інтерпретацію, в яку обгортає цей факт білоруська пропаганда: канал відкрито нібито для того, щоб українці могли втекти з важких умов життя в щасливу Білорусь, «...тобто нас шкодують: вам погано живеться, приходьте до нас, у нас краще».

Таким чином, міжособистісні контакти сьогодні перебувають на низькому, але не критично низькому рівні. Вони істотно слабші за довоєнні, однак соціальна тканина спілкування не зруйнована. Відновлення контактів між людьми у разі зміни політичної ситуації потенційно може відбуватися значно швидше, ніж відновлення взаємодії міждержавних інститутів.

6. Загальне значення Індексу

Малюнок 6. Значення Індексу та експертні оцінки динаміки (тренд) за групами відносин, 2026

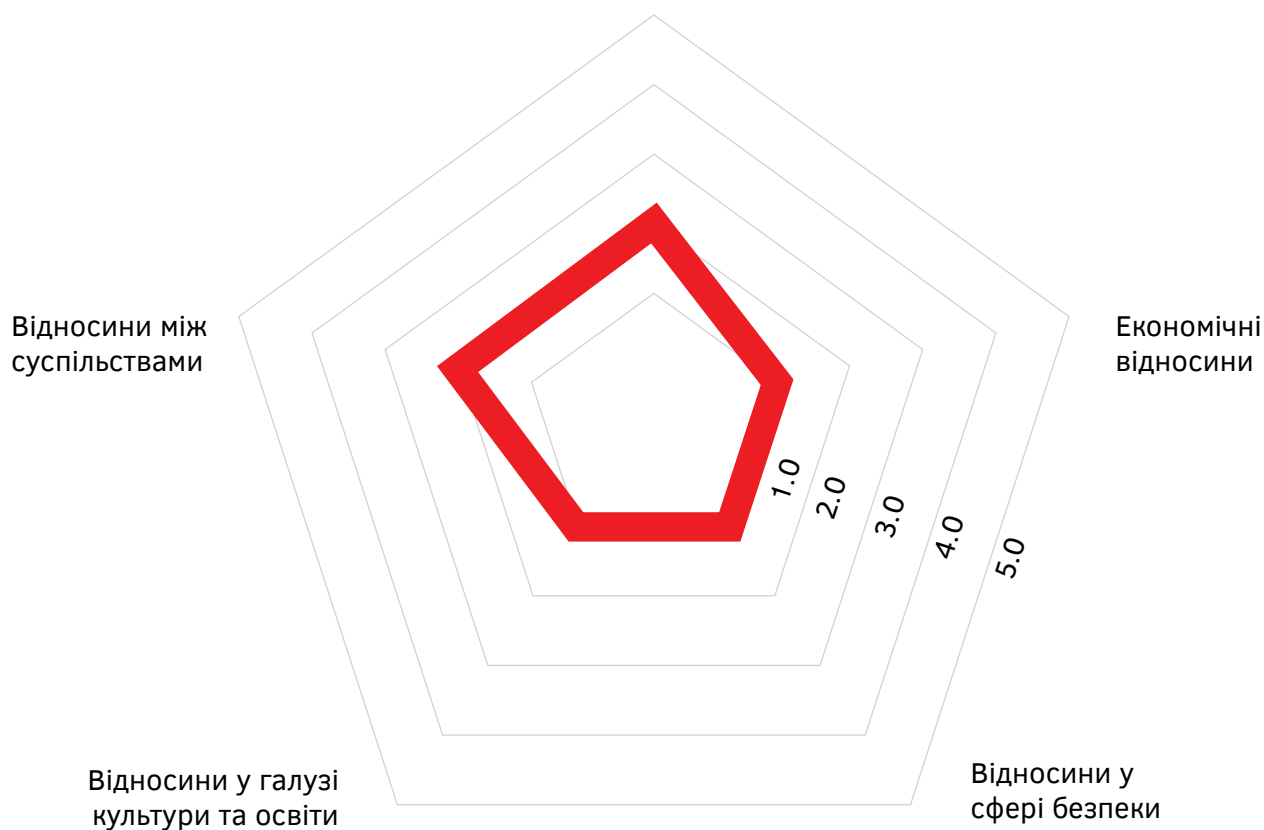

Значення індексу (Median)

Значення 1.0

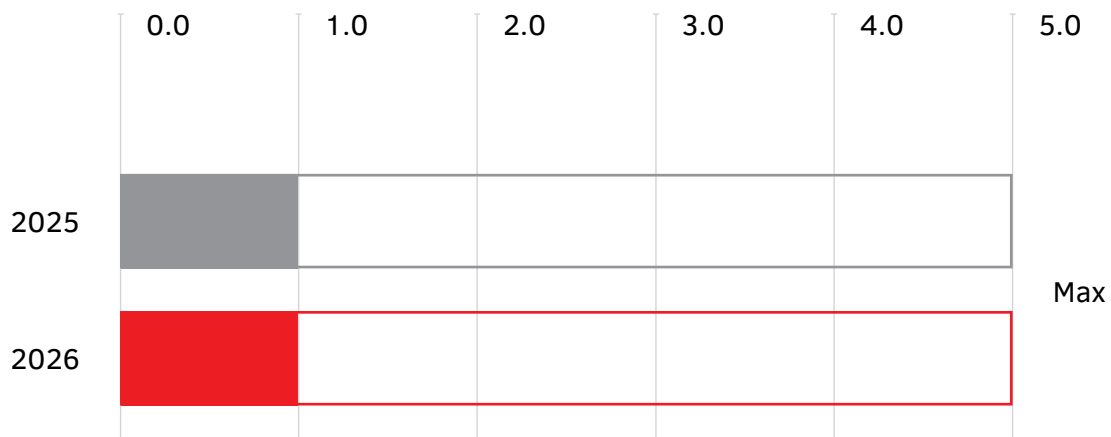
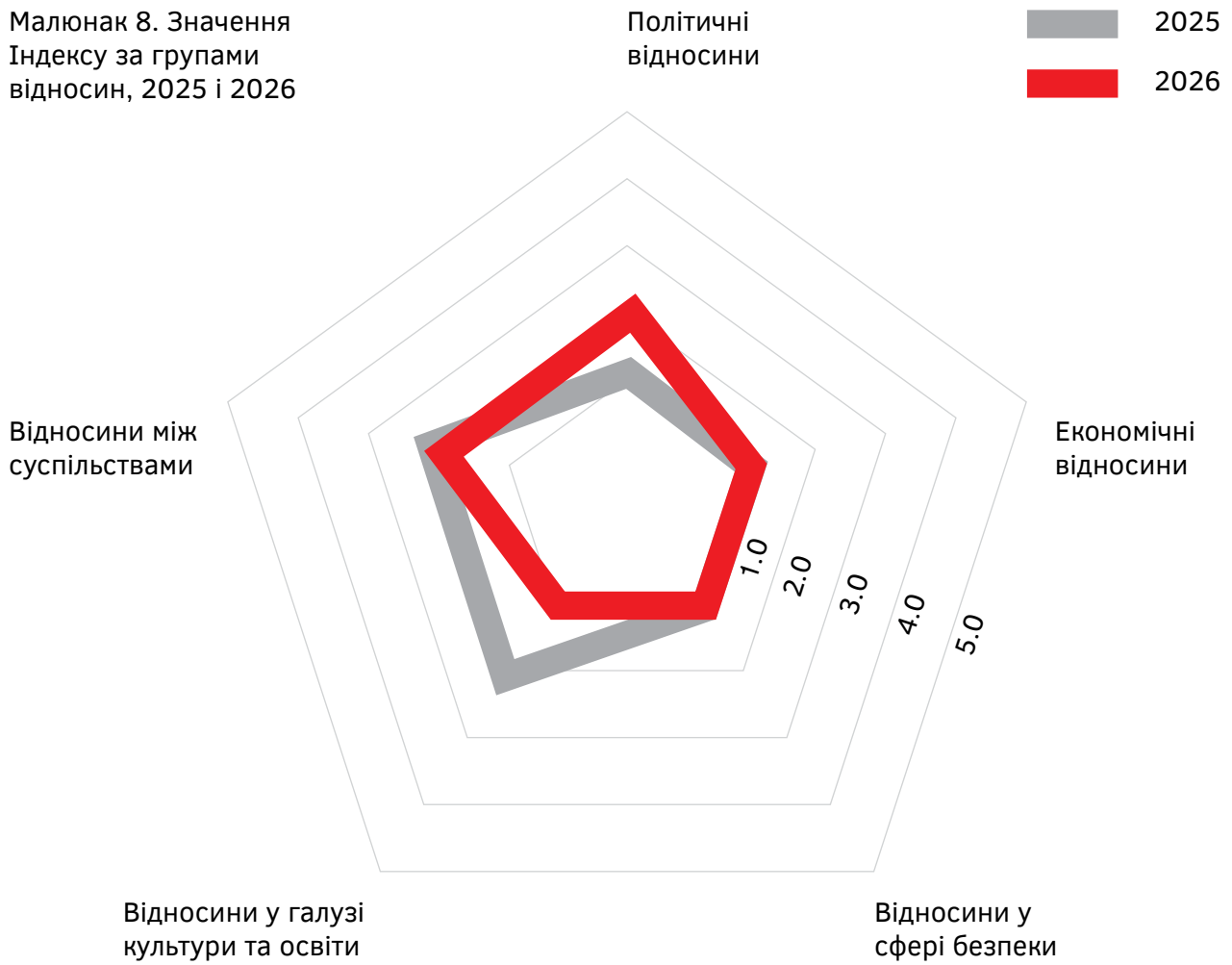
Тренд -0.08

Політичні відносини

Малюнок 7. Значення Індексу за групами відносин, 2026

Малюнок 8. Значення
Індексу за групами
відносин, 2025 і 2026

Малюнок 9. Загальне значення
Індексу, 2025 і 2026

7. Перспективи розвитку відносин

Перспективи білорусько-українських відносин, на думку респондентів-експертів, у найближчі роки визначатимуться насамперед результатами російсько-української війни та характером подальшої трансформації регіональної безпеки. Експертні оцінки показують, що самостійно вивести двосторонні відносини з нинішньої кризи практично неможливо: при збереженні Білорусі як військового союзника Росії простір для нормалізації залишається дуже обмеженим. У той же час навіть у нинішніх умовах зберігаються окремі технічні та гуманітарні канали комунікації, які можуть стати основою для поступової деескалації.

Найбільш вірогідним у короткостроковій перспективі є збереження нинішньої моделі «холодної конфронтації»: мінімальні офіційні контакти, відсутність дипломатичного діалогу, висока військова напруженість і одночасно — збереження закритих каналів зв'язку з питань безпеки та гуманітарних проблем. Експерти не очікують істотного поліпшення відносин між Києвом та офіційним Мінськом без фундаментальної зміни військової та політичної ситуації.

При цьому можливі два принципово різні сценарії. Ескалаційний сценарій пов'язаний із подальшим втягненням Білорусі у російську війну — насамперед із повторним використанням її території для агресії або прямим вступом білоруської армії в бойові дії. У цьому випадку відносини можуть перейти від нинішньої керованої конфронтації до безпосереднього військового протистояння.

Деескалаційний сценарій передбачає припинення або істотне зниження інтенсивності війни, відмову Білорусі від подальшого військового втягнення та появу політичного простору для переговорів. У такому разі, за оцінками експертів, спочатку може відбутися обережне політичне потепління, за яким може слідувати поступове відновлення економічних, а згодом — офіційних культурних та освітніх зв'язків.

В економіці найбільш реалістичною перспективою після припинення активних бойових дій виглядає поступове відновлення торгівлі та транспортно-логістичних зв'язків, прикордонної взаємодії. Однак повернення до довоєнної моделі не є автоматичним і швидше вимагатиме встановлення нової форми відносин. Україна та Білорусь уже адаптували свої зовнішньоекономічні зв'язки, мають різні траєкторії економічної інтеграції. Відновлення вимагатиме часу і, очевидно, залежатиме від політичних рішень, санкційного режиму та ступеня нормалізації відносин.

Особливе значення має зміна характеру відносин України з білоруськими демократичними силами. На відміну від відносин з офіційним Мінськом, цей напрямок демонструє позитивну динаміку. Після виходу контактів на високий політичний рівень виникли можливості для переходу від переважно символічної взаємодії до практичних проєктів та інституційних форматів. Експерти очікують подальшого прогресу саме на цьому напрямку.

Перспективним ресурсом є також горизонтальні зв'язки між суспільствами. Незважаючи на різке скорочення контактів, сімейні, професійні та культурні зв'язки не зникли. У разі деескалації вони можуть відновлюватися швидше за міждержавні зв'язки. Аналогічну роль можуть відіграти незалежні громадські та культурні організації, білоруська діаспора, освітні ініціативи: вже сьогодні вони залишаються практично єдиним каналом позитивної взаємодії.

Таким чином, ключове питання перспектив — не відновлення колишніх білорусько-українських відносин, а формування їхньої нової моделі. При збереженні нинішнього режиму в Білорусі ця модель, швидше за все, залишиться обмеженою за глибиною взаємодії. При демократичній трансформації Білорусі потенціал відносин значно вищий: Україна може стати одним із ключових партнерів нової Біло-

русі у сфері безпеки, економіки, інфраструктури, освіти та культури. Існуючі контакти з демократичними силами Білорусі та горизонтальні зв'язки між суспільствами створюють для цього певну основу.

У найближчі 2–3 роки найбільш вірогідний поступовий сценарій: збереження високої

політичної та військової напруженості при одночасному розвитку окремих каналів прагматичної взаємодії та подальшому зміцненні контактів України з демократичними силами Білорусі. Істотне поліпшення відносин з офіційним Мінськом буде можливим лише вслід за змінами ширшого військово-політичного контексту.

Додаток.

Довідкові дані за окремими параметрами

Поточний стан договірно-правової бази між державами (параметр 1d, політичні відносини)

Загальний обсяг регулювання двосторонніх відносин Білорусі та України охоплюється 483 нормативно-правовими документами, куди входять не лише міждержавні договори, але також меморандуми, протоколи, рішення загальнодержавного або міжвідомчого характеру. З їхньої загальної кількості дію 143 документів припинено, ще 17 перебувають у черзі на припинення. 323 документи не мають дати припинення і номінально зберігають чинність.

Динаміка денонсацій за роками: 2022 — 32 документи, 2023 — 37, 2024 — 19, 2025 — 19, 2026 — 36. Після спаду 2024–2025 років темп у 2026 році майже подвоївся і повернувся до рівня першого року війни. З 36 скасованих у 2026 році документів 16 — рішення в межах СНД, 10 — угоди, 7 — міжурядові угоди, 3 — інші документи.

Тематично серед 144 документів, скасованих з 2022 року, переважають безпека та оборона (44), слідом ідуть кордон і міграція (14), освіта і наука (13), економіка і торгівля (11), транспорт (8), культура та інформаційна сфера (8).

З того, що формально залишається в силі, майже половина підписана в 1992–1996 роках. Тематично це рішення СНД (49), економіка і торгівля (47), кордон і міграція (25), транспорт (20).

Окремої уваги заслуговує те, що 17 міжурядових угод мають уже призначені дати припинення — від 9 жовтня 2026 року до 22 березня 2031 року. Це означає, що денонсація договірної бази з Білоруссю є не низкою разових акцій, а плановим процесом ревізії українського законодавства.

Стан взаємної торгівлі між країнами (характеристика експорту, імпорту, торговельного балансу) (параметр 2a, економічні відносини)

Період	Імпорт із Білорусі	Експорт у Білорусь	Оборот	Динаміка	Позицій в імпорті	Позицій в експорті
2022	1 421,1	186,1	1 607,2	—	440	478
2023	19,8	3,5	23,3	–98,6 %	60	4
2024	16,2	1,7	18,0	–22,9 %	46	3
2025	3,9	0,0	3,9	–78,5 %	35	0
2026, січень–липень	1,7	0,0	1,7	—	19	0

Таблиця 2. Зовнішня торгівля України з Республікою Білорусь, 2022–2026, млн дол. США

Джерело:
Національний банк України

Головні товарні позиції в імпорті з Білорусі у 2026 р.: частини та пристрої транспортних засобів; частини, призначені для двигунів;

механізми передачі руху; помпи для рідини, механізми для підйому рідини; двигуни внутрішнього згоряння поршневі.

Стан взаємних інвестицій. Наявність спільних інвестиційних проєктів на рівні держави або приватного бізнесу (параметр 2b, економічні відносини)

Період	Залишок: Білорусь - Україна	Залишок: Україна - Білорусь	Чисті операції за період: Білорусь - Україна
31.03.2022	78,3	3,7	+1,7 (I кв.)
31.12.2022	65,2	1,0	-26,3
31.12.2023	50,8	0,8	-8,1
31.12.2024	36,7	0,1	-4,5
31.12.2025	21,0	н/д	-3,1
31.03.2026	31,1	0,0	-0,1 (I кв.)

Таблиця 3. Прямі інвестиції між Білоруссю та Україною, 2022–2026, млн дол. США

Джерело:
Національний банк України

Коментар: Дані щодо залишків інвестицій показують, що білоруська власність в Україні не ліквідована повністю — приблизно третина довоєнного обсягу ще існує. Колонка операцій показує, що цей залишок постійно скорочується: за чотири роки чистий відтік

склав близько 42 млн. Єдиний квартал із чистим притоком із Білорусі — перший квартал 2022 року, тобто до початку повномасштабного вторгнення. Українські вкладення в Білорусь фактично обнулилися з 3,7 млн у березні 2022-го до нуля в березні 2026-го.

Організатори та автори дослідження

Дослідження реалізовано Free Belarus Center за підтримки Heinrich Böll Foundation та у співпраці з Радою зовнішньої безпеки «Укра-

їнська призма» (Україна). Окрема подяка — Офісу Світлани Тихановської за сприяння у проведенні дослідження.

Андрій Єгоров

Громадський діяч, білоруський методолог та політолог. З 1999 року пройшов шлях від рядового волонтера організацій громадянського суспільства до лідера великих громадських організацій та ініціатив. Є головою ради міжнародної НУО «ЄвроБілорусь». У 2013–2015 роках був національним координатором Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (ФГС СП) по Білорусі, а в 2014–2015 роках — співголовою Керівного комітету Форуму громадянського суспільства Східного партнерства. Координатор із міжнародної допомоги в Офісі Світлани Тихановської (2022–2023). Спікер Координаційної ради Білорусі другого скликання (2023–2024). Учасник мінської методологічної спільноти, колега білоруського філософа Володимира Мацкевича.

Євген Магда

Кандидат політичних наук, доцент. У 1996 році з відзнакою закінчив історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка, у 2006 році захистив кандидатську дисертацію на тему «Регіональний конфлікт на Близькому Сході в глобальному контексті». Професор Державного університету «Київський авіаційний інститут». Автор досліджень «Гібридна війна: вижити і перемогти» (Харків, 2015), «Гібридна агресія Росії: уроки для Європи» (Київ, 2017). Разом із Тетяною Водатурською написав книжку «Ігри відображень: як світ бачить Україну» (Харків, 2016). У 2017 році у видавництві «Клуб сімейного дозвілля» вийшла книжка «Шостий. Спогади про майбутнє» — дослідження про українських президентів. З січня 2018 року — директор ГО «Інститут світової політики». Експерт iSANS.

Роза Турарбекова

Доктор історичних наук. Закінчила історичний факультет Казахського національного університету (КазНУ) імені Аль-Фарабі (1987–1992), аспірантуру за спеціальністю «Історія міжнародних відносин і зовнішньої політики» (1992–1995), захистила докторську дисертацію за темою «Зовнішня політика президента Росії (теоретичні та практичні аспекти)» (1997), викладачка кафедри міжнародних відносин КазНУ (1993–1996), заступниця декана факультету міжнародних відносин університету «Кайнар» (Алмати) (1997–1998). Доцентка Білоруського державного університету (1999–2022), активістка Вільної профспілки в БДУ, запрошена наукова співробітниця Університету Юстуса Лібіха (Гіссен, Німеччина) та стипендіатка DAAD (вересень 2022–квітень 2023), почесна членкиня IGSD (Університет Ворика, Велика Британія). Наукові інтереси: євразійські регіональні організації та інтеграційні проекти, зовнішня політика Республіки Білорусь, ісламизм і політичні процеси в Центральній Азії. Сьогодні науковий інтерес дослідниці сконцентрований на вивченні так званої «Союзної держави» Білорусі та Росії.

FREE
BELARUS
CENTER

■■ HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG